

TRES NOMS DEL CAMP

En homenatge a Andreu Romà

Ramón AMIGÓ

Podria ser —sense que n'estigui del tot segur— que l'Andreu i jo ens haguéssim conegut, ja fa bastants anys, precisament a l'entorn de la revisió dels noms d'uns fulls de l'1:50 000 de l'Institut Cartogràfic, quan encara era Instituto Cartográfico. Devia ser l'estimat i enyorat Dr. Moreu-Rey qui ens devia posar en contacte. Em sembla que a ell, a l'Andreu, li havien encarregat el full de Figueres i uns fulls d'una zona del Pirineu i a mi, un bon bocí del Camp i una part del Priorat. La meua intervenció al full de Cornudella —que és l'única que puc datar— va ser l'any 1960. Per això ara m'agrada parlar en honor d'ell també, d'uns topònims, no perquè calgui corregir-los, sinó per fer uns comentaris —intranscendents— al seu entorn.

Són tres noms que a mi m'han cridat l'atenció, no pas perquè siguin envitricollats ni estranys, ni perquè designin coses espectaculars. Segurament que no han causat mai cap preocupació ni han desvetllat gaire interès a la majoria de la gent. Curiosament, n'hi ha un que correspon a l'Alt Camp, un altre al Baix Camp i el tercer al Tarragonès, de manera que queden representades les tres subdivisions de l'extensa comarca del Camp de Tarragona. És així no pas perquè hagi volgut premeditadament que fos així, sinó que hi ha resultat per simple casualitat. I encara veurem que un d'aquests noms podria ben bé canviar de subcomarca, si els polítics en exercici s'ho proposaven. Ho explicaré quan correspongui. Els noms en qüestió són, en el mateix ordre que he anomenat els sectors comarcals: 1) el grauet de la Punta Coroneta, 2) el Cavall Bernat i 3) la punta del Cavall.

Vora el nucli urbà de Mont-ral, a l'Alt Camp, es parla del grauet de la Punta Coroneta. És una graonada natural que permet de pujar amb facilitat des del colletó de Ca la Naia al cap de la serra, quan es va cap als Motllats. Hi ha el pla de la Coroneta, avui amb ermots embardissats, que antigament havia estat conreat, segons el testimoni que en donen unes margenades de pedra seca que s'hi conserven. És sota la Coroneta, una punta de cingle de roca calcària erosionada, amb canals i arestes. Els arqueòlegs hi van trobar les restes d'un poblat fortificat, suposadament ibèric. Per etimologia popular, és a dir, per falsa etimologia, es deia (Eugeni PEREA, *La geografia i la història de Mont-ral a través de la seva onomàstica*. Barcelona, 1994) que el nom s'havia creat durant la tercera guerra carlina, derivant *Coroneta* de *corneta*. És una derivació sense cap fonament perquè el nom ja consta, a Mont-ral, en papers del segle XVIII, molt abans que sorgissin els carlins, i segurament que ja venia de molt més enrere, encara que, fins ara, d'aquella època anterior no se n'hagi trobat constància documental. Per un altre cantó, ens havien donat una versió semblant, igualment fal·laç, és clar, de l'origen del nom: que els carlins cridaven la seva gent, des d'allí, a tocs de corneta.

La cosa que m'ha cridat l'atenció, i per això en parlo, és que *la Coroneta* també és el nom d'un cim del cantó de ponent del terme de Seira, a l'antic comtat de Ribagorça, a la vall de l'És-sera, al sud de Castelló de Sos, a l'inici del congost de Ventanillo, a la frontera amb l'Aragó i actualment adscrit a la província espanyola d'Osca. L'anota Moisès Selfa, en el seu recull de noms de Seira (Editorial Milenio, Lleida, 2004). Diu que Coroneta és un derivat de *Corona*, que

fa equivalent a 'serrat que s'acaba en un pla'. Vet ací una característica de la nostra Coroneta del terme de Mont-ral. Selfa també diu que és un nom molt antic, trobat igualment en un document de San Juan de la Peña, de l'any 921, en el qual es pot llegir "[...] deinde [a continuació] tota Corona de Sase usque ad Eda [...]". Faltaven més de nou-cents anys perquè arribessin els carlins a les muntanyes de Prades. També troba *la Coroneta* a Campo, una població d'aquella mateixa zona, al peu del Turbó.

Al Baix Camp, el Cavall Bernat és a la serra de Llaberia, al trifini dels termes municipals de Colldejou - Llaberia (Tivissa) - Pratdip, a l'últim dels quals es considera que realment es troba. Hi ha altres Cavalls Bernats al país, com el de Matadepera, al sud de la Mola de Sant Llorenç del Munt; i el del cap de Creus, al terme de Roses, un illot en el qual hi ha un monòlit de forma fàl·lica, a l'extrem d'una península que s'anomena el cap Norfeu. També una serra del País Valencià, entre els termes d'Alzira i de Corbera de la Ribera, és coneguda per serra del Cavall Bernat. I, a les Illes, hi ha una altra serra amb aquest nom, al terme de Pollença, al cap de Formentor: són llocs amb parets de roca d'altura considerable. I potser n'hi ha d'altres. Però sobretot hi ha el Cavall Bernat de Montserrat, el de més anomenada, i amb l'anomenada ben merecuda, per la seva extraordinària altura i vistositat.

El Cavall Bernat de la serra de Llaberia és un monòlit de roca calcària que no té aspecte fàl·lic. És una columna bastant ampla, d'altura bastant considerable, això sí; potser de quinze o vint metres, de parets verticals, compactes, encara que no completament llises. Quasi al capdamunt de la cara que mira cap a la serra de la qual forma part i de la qual queda separada, hi ha com un replà, força inclinat, tanmateix; com si fos un lleu repòs de la verticalitat. També té una canaleta, que és la que permet de pujar fins al cim, només lleugerament agut.

Deu fer cap a seixanta-cinc anys —quan començàvem a recórrer les muntanyes que mig encerclen el Camp— que un dia, anant cap al Mont-redon, ens hi vam enfilar, en una escalada sense adjutoris i sense cap coneixement de les tècniques que ha de dominar un escalador, una categoria, la d'escalador, que cap de nosaltres no tenia. Un cert entusiasme compartit pels quatre o cinc que formàvem el grup ens devia empènyer fins al capdamunt. Hi devien contribuir els pocs anys que teníem, quan ens pensàvem que érem capaços de tot. La feinada va ser per a baixar-ne. No trobava les preses on apuntalar el peu ni unes altres que em permetessin d'agafar-me amb les mans. Hi devien ser, perquè me'n vaig sortir, evidentment. Però vaig passar una mala estona que no s'acabava mai i em vaig prometre de no tornar-ho a provar mai més, i ho he complert.

M'havia fet la idea, després, més tard, pensant-hi, que el nom li devien haver aplicat, per mimetisme, uns excursionistes primerencs, anteriors a nosaltres, perquè ja consta a la guia *Del Camp de Tarragona a l'Ebre*, de l'any 1931, d'Iglésies-Santasusagna; o algun pastor del país, coneixedor del Cavall Bernat montserratí, o que n'havien sentit parlar, malgrat que el monòlit de Pratdip no té l'esveltesa ni l'altura, ni la configuració fàl·lica, ni l'atractiu del de Montserrat. Encara que fes tants anys que ja s'anomenava, com ho demostra la guia que s'ha dit, així i tot, continuava semblant-me un calc nominatiu modern.

La sorpresa m'ha arribat últimament, ara fa poc, llegint —amb unes altres intencions— un manuscrit antic de Pratdip. En un capbreu de l'any 1758, m'ha sortit el Cavall Bernat, que el notari va anotar quan va fer la descripció de la rodalia, del perímetre, del terme. És, doncs, un nom més antic del que em pensava. Un nom que ja era antic, sens dubte, quan van redactar el capbreu, ara fa dos segles i mig.

La proposta del Dr. Joan Coromines, que *cavall* és una dissimulació pudorosa de *carall*, 'membre viril', no sembla tanmateix compartida fonèticament per la poca gent autòctona que poc o molt encara transita ara per aquell indret, inhòspit, desolat i esquerp. Una gent que mai

no he sentit que substitueixi la *-v-* de cavall per una *-r-* de carall, ni ho devien sentir els autors d'aquella guia, tan escrupolosos en tot. *Bernat* s'acomoda perfectament a la interpretació del mestre, que afirma que no té relació amb un antropònim, sinó amb **baranat*, derivat de *barana* < VARANDA, 'voltat d'una rotilana de penya-segat'.

El Cavall del Tarragonès no té res de fàl·lic, ni de bon tros. En aquest cas, la paraula *cavall* no és el substantiu principal sinó el terme atributiu aplicat al genèric *punta*: la punta del Cavall —també dita la punta Grossa—, un penya-segat alterós abocat damunt les ones, entre la cala de la Font i la cala de Crancs o, si es vol buscar més detall, entre la cala de la Font i el clot del Déntol, a l'angle de l'extrem de ponent —al de l'extrem de llevant hi ha la Farola— de la punta més sortida del Roquer, entenen per Roquer, tal com ho deia la gent del país quan encara n'hi havia, allò que els més aciençats coneixen per "el cap", de Salou. Un mapa dibuixat d'una manera sumària, que acompanyava una comunicació de l'any 1619 que el duc d'Albuquerque va adreçar a Felip III de Castella per demanar l'erecció de torres de defensa contra moros per protegir el port de Salou, preveia en aquesta punta la construcció d'una torre que no es va arribar a edificar mai. Els cònsols de la ciutat de Tarragona es van oposar infructuosament a aquesta defensa del port de Salou, amb uns arguments de fer riure. Tanmateix, quan en van tenir l'oportunitat, al cap de només vint anys, el 1640, van fer anar a Salou la divisió de Juan de Garay, el general que comandava les tropes de Felip IV d'Espanya, de mala memòria, "a arrasar los forts" que s'havien construït (E. TODA, "Les torres de Salou", *Revista del Centre de Lectura*, 1926).

El Dr. Joan Coromines, després de dedicar un espai llarg a parlar de Cavalls, Cavallo, Caballón, al País Valencià, quan entra a l'etimologia diu que "Hem de lligar tot això amb un nom genèric de cim, molt repetit en l'alt Aragó [...]. Com ja demostraren M. Lübke, Bourciez i Millardet, es tracta simplement del ll. CAPITULUM (vg. CARECLU) que, des del sentit estricte de 'caparró', ha passat, per una banda, a 'capdamunt d'un arbre o vegetal', i per l'altra a 'cim de muntanya'" (*OnCat*, III, 346a4 i seg.). En el cas de Salou, no es tracta exactament d'un capdamunt de muntanya, però —tocant a mar— de la part més alta i vistosa del Roquer, del capdamunt del penya-segat.

Trenta-cinc o quaranta anys enrere, la punta del Cavall era un lloc solitari. Pels roquissers d'allí a la vora, hi feia cap algun pescador de canya, sobretot de Vila-seca i, en alguna caleta, amb sorra neta com una patena, algun reusenc estrafolari es posava a prendre el sol. Era un paratge isolat, lluny de tot arreu. L'especulació turística ha trasbalsat enormement el sector, l'ha desfigurat, l'ha malmès, sense possibilitat de remei. Hi ha edificis fins arran de penya-segat, i diverses vies d'accés.

Quan, més amunt, deia que un d'aquests noms podia canviar de comarca em referia precisament a aquesta punta del Cavall, del terme de Salou. Aquest terme, junt amb el de Vila-seca, del qual abans formava part, va ser incorporat al Tarragonès i no al Baix Camp a partir d'un estratagema que —estant-hi tots d'acord— van armar els membres de la Ponència nomenada l'any 1931 perquè confeccionés el projecte de Divisió Territorial del Principat de Catalunya. El van armar per poder fer realitat el Tarragonès, que altrament no es podia crear. Es van trobar que les poblacions que geogràficament i humanament s'hi havien d'encabir no sumaven el nombre d'habitants que el Govern de la Generalitat havia fixat com a mínim perquè es pogués formar una comarca, a fi de no fer créixer excessivament les despeses de funcionament. Els dinou ajuntaments de l'època, basant-me en xifres de l'any 1930, sumaven 48.937 ànimes i el mínim devien haver de ser cinquanta mil. Afegint-hi les 3.092 de Vila-seca s'obtenia una xifra òptima, de 52.029. Josep Iglésies, que va ser el secretari de la Ponència i que és qui m'ho explicava —amb aquella rialla bondadosa, tanmateix gens burleta, tan freqüent entremig de les seves explicacions—, s'hi va conformar: era més important la política nacional, em deia, que la política de campanar. Però ara, que només la ciutat de Tarragona tota sola ja superaria de llarg el mínim d'habitants que es pogués imposar per a cada comarca, Vila-seca —i Salou, naturalment,

ara independitzat de Vila-seca— podrien passar al Baix Camp, que és cap on sempre han estat girades aquestes localitats. El mapa dels mercats, que va ser un gran puntal d'aquella proposta de Divisió Territorial, assenyala que Vila-seca va exclusivament al mercat de Reus. Molt més tard, quan vaig transitar llargament per Vila-seca, per recollir l'onomàstica del terme, amb el nucli urbà comprès, encara es notava aquesta atracció. Vaig quedar parat un dia que una senyora que m'ajudava quan li anava a fer preguntes sobre la vila, no era a casa perquè havia anat a la perruqueria i havia agafat el tren cap a Reus. Ara ja hi deu haver perruqueries de categoria a Vila-seca mateix. Alguna notícia precisament de Reus em va ser facilitada per un vila-secà, que coneixia Reus com si en fos fill perquè, com molts altres vila-secans, hi anava molt sovint, des de sempre, a vendre els fruits que produïa i a adquirir tot allò que li faltava. I no cal parlar de Salou, no tan sols del port medieval i postmedieval, que era el port de Reus, sinó del carrilet que hi conduïa des de Reus, inaugurat el 1887, i dels primers banyistes, reusencs, ja des de l'últim quart del XIX, i de les primeres cases d'estiueig que s'hi van fer, també de gent de Reus. Entrat el segle XX, s'hi van començar a trobar algunes famílies de les Garrigues i del Segrià. A la dècada dels quaranta va començar el monumental desori urbanístic, que encara dura. Un tras-pàs així, del Tarragonès al Baix Camp, que seria raonable, deuria comportar més preocupacions —com més gent, més problemes— per a la plaça que fos capital de la diguem-ne vegueria que arribi a sortir, si mai surt, suposant que els polítics que hi hagin d'influir no continuïn sent provincialistes, que tot podria ser. Que Déu no ho vulgui!